

1865 yılında Meclis-i Hâs âzası tamamen müşir rütbesini haizdi. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye üyelerinden de müşir rütbesinde bulunanlar vardı. Zaptiye müşiri ve Hassa Ordusu müşirinden başka orduların başındaki kumandanlar müşir rütbesindedi. Kaptan-ı deryâ ile Tophane nâzırı ile müşirler arasında yer alıyordu. 1866 yılı devlet salnâmesine göre Ticaret ve Nâfia nâzırı ile bazı vilâyet valileri (Yanya, Diyarbekir) müşir rütbeli idi. 1870 tarihli devlet salnâmesine bakıldığında askerî rütbeli müşirlerin sayıca çoğunluğu teşkil ettiği görülür. 1875'ten itibaren seraskerlik makamını işgal eden Abdülkerim Nâdir Paşa da müşir rütbeli idi. Vükelâ içerisinde de Bahriye nâzırı müşir rütbesine sahipti. Ayrıca Harbiye Dairesi reisi, Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî reisi ile yedi ordu kumandanı da müşir rütbeli idi. 1875 tarihli askerî salnâmede müşir rütbeli subayların sayısı on dokuz kişi olarak görülmektedir. II. Abdülhamid döneminde müşirlik rütbesinde yeni bir düzenleme yapıldı. Mâbeyn-i Hümâyun müşirliği ve yâver-i ekremlik unvanı ihdas edildi ve bu görev 1878'de Müşir Gazi Osman Paşa'ya verildi. İçlerinde Sadrazım Cevad Paşa, Bahriye nâzırı, sekiz yâver-i ekrem, Serasker Ali Rızâ Paşa ile Hassa Ordusu kumandanı Müşir Rauf Paşa ve Gazi Ahmed Muhtar Paşa olmak üzere müşir rütbeli on dört kişi bulunuyordu. Öte yandan yedi vilâyet valisi de müşir rütbeli idi. Birkaç yıl sonra padişah yâveri, Rumeli fevkalâde komiseri ile Suriye valisi de katılınca müşirlerin sayısı yirmi dörde çıktı. II. Abdülhamid devrinde müşirlik fermanı feriklikten (korgeneral) terfi edenlere özel bir törenle verilir ve müşirlik menşuru da denilen fermana adı geçen kişilerin üstün özellikleri, meziyetleri sıralanır ve "düstûr-ı mükerrerem, müşir-i mufahham ..." şeklinde elkâb kullanılırdı.

II. Meşrutiyet döneminde rütbelerin tasfiyesi sırasında müşirlerden de tasfiyeye mâruz kalanlar oldu. Bu dönemde müşirlik yeniden düzenlendi. 1909 yılında ordu kumandanlarından dördünün müşir rütbesinde olduğu, âyan âzasında da üç müşirin bulunduğu anlaşılmaktadır. Sadârete getirilen Mahmud Şevket Paşa ile Ahmed İzzet Paşa ve Ali Rızâ Paşa'ya verilen müşirlik rütbesi tamamen geldikleri siyasî görev icabıdır. 1914'te I. Dünya Savaşı'na girildiği sırada Osmanlı ordusunda yapılan tasfiye sebebiyle müşir rütbesine sahip subay bulunmuyordu.

Millî Mücadele sırasında Batı Cephesi kumandanı İsmet Paşa ile Erkân-ı Harbiy-

ye-i Umûmiyye Reisi Fevzi Paşa'nın meclis başkanlığına gönderdikleri bir telgrafla, aralarında Celâl Bayar, Hamdullah Suphi ve Refik Şevket İnce'nin de bulunduğu altmış sekiz milletvekilinin imzasıyla verilen kanun teklifi ile Sakarya zaferinin ardından 19 Eylül 1921 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya müşirlik rütbesiyle gazi unvanı verildi. Büyük Taarruz zaferinden sonra Fevzi Paşa da (Çakmak) 31 Ağustos 1922 tarihinde müşirlik rütbesine yükseltildi. 4850 sayılı kanuna göre bir orgenerale müşirlik rütbesinin verilebilmesi için savaş sahasında bir başarıyla kendini ispatlaması esası getirildi. Bu sebeple Batı Cephesi kumandanı İsmet Paşa'nın rütbesi birinci ferikliğe yani orgeneralliğe yükseltildiyse de kendisine bir üst rütbe daha verilemedi. Ardından askerî rütbelerin tesbiti sırasında müşir kelimesi "mareşal" olarak değiştirildi. Cumhuriyet tarihinde böylece iki mareşal kaldı. Mareşallik rütbesinin tevhîhi kanuna göre Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yetkisi dahilinde idi.

II. Mahmud döneminde müşirlerin kıyafetleri konusunda fazla bir bilgi mevcut değildir. Mahmud Şevket Paşa'nın *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyyesi* adlı eserinde özellikle Meşrutiyet döneminde giydikleri kıyafetleri ayrıntısıyla bulmak mümkündür. 18 Nisan 1909 tarihli askerî kıyafet nizamnâmesine göre müşirler de diğer subaylar gibi haki renkli elbise giyerlerdi. Üniforma serpuş denilen başlık, ceket, setre, düz ve külot pantolon, kaput, pelerin, ayakkabı ve çizmeden ibaretti. Subayların ceketlerinde altı adet parlak düğme olurdu. General ve müşirlerin yakaları 2-3 cm. eninde, 7 cm. boyunda ve kırmızı renkteydi. Müşirlerin apoletlerine gelince iki kalın örme sarı sırma kaytandan 6 cm. genişliğinde beş burma olurdu. Müşirlerin pantolonları da generallere mahsus olan koyu lâcivert renkte idi. Pantolonun iki yanında 4 cm. genişliğinde kırmızı renkli iki zih (şerit) bulunurdu. Müşirlerin de diğer erkân gibi giydikleri kaput kurşunî renkli idi. Kılıç ise bir şeref sembolü olduğundan her zaman takılırdı.

BİBLİYOGRAFYA :

Müşirlere verilen tâlimat hakkında bk. TSMA, nr. E 1430; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 69; *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Salnâmesi*, sene: 1281, 1286, 1291; *Salnâme-i Askerî*, sene: 1291, 1313; *Salnâme-i Nezâret-i Hâriciyye, def'a-i üla*, sene: 1302; Hakkı, *Osmanlı Ordusunun Ahvâli ve Tensikât-ı Askeriyye*, İstanbul 1325; Lutfî, *Târih*, IV, 23, 64, 78, 140; V, 26, 28, 50; Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyyesi*, İstanbul 1325, II. kısım, 1. fasıl, s. 8-9; *Ordu Emîrânâmesi*, nr. 2, 4 Mart 1330, s. 24; nr. 47, 15 Kânunusâni 1332, s. 239; "Mütekaât Zâbitan için

İhdas Olunan Alâmet-i Fârîka Nizamnâmesi", *Ordu Emîrânâmesi*, nr. 42, 31 Teşrinisâni 1332; *Düstûr*, İkinci tertip, İstanbul 1330, II, 641; III, 430; Tayyib Gökbilgin, "Müşir", *İA*, VIII, 843-847; J. Den, "Müşir", *El²* (İng.), VII, 677-678; "Mars-hal", *EBr.*, XIV, 957-958.

ZEKERİYA TÜRKMEN

MÜŞKİL (المشکل)

Sigasında bulunan kapalıktan dolayı kendisiyle kastedilen mânanın başka deliller yardımıyla veya derinlemesine düşünme yoluyla anlaşılabilirdiği lafız anlamında usul-i fıkıh terimi.

Sözlükte "karışmak, güçleşmek" anlamındaki işkâl masdarından türeyen müşkil kelimesi, fıkıh usulü terimi olarak "kendisiyle kastedilen mânanın ancak onu kuşatan karîne ve emâreler üzerinde incelemede bulunma ve derinlemesine düşünme yoluyla anlaşılabilirdiği lafız" demektir. Hanefî usulcülerinin nasların yorumuyla ilgili kurallar çerçevesinde yaptıkları lafız tasnifi içerisinde müşkil kapalılık bakımından lafız kategorilerinden birini teşkil eder. Bazı farklılıklar taşısâ da ilk usul eserlerindeki müşkil ile ilgili tanımların özünü, "kendisindeki bir anlam inceliğinden dolayı dilde vazedildiği mânaya yahut onu istiare yoluyla kullananın ne kastettiğine ulaşmakta ve başka bir delil olmaksızın veya derinlemesine düşünmeksizin benzerlerinden ayırt etmekte zorluk bulunan lafız" diye ifade etmek mümkündür (Debûsî, s. 118; Pezdevî, I, 52-53; Şemsüleimme es-Serahsî, I, 168). Pezdevî, bu zorluğun kaynağını "mânadaki kapalılık veya istiare-i bedîa sebebiyle" şeklinde bir ayırım yaparak açıklamıştır.

Fukaha (Hanefî) metoduna göre yazılan usul eserlerinde mânaya delâleti kapalı olan lafızlar en az kapalılık taşıyandan başlamak üzere hafî, müşkil, mücmel ve müteşâbih olarak sıralanır. Bunlardan, kapalılığı ictihad ve araştırma ile giderilebilecek olanlar hafî ve müşkil, kapalılığı ancak sözün sahibinin açıklamasıyla giderilebilenler mücmel ve kapalılığı hiçbir surette giderilemeyenler müteşâbih adını alır. Debûsî ve Serahsî, delâlet dereceleri açık ve kapalı olan lafızları birbirleriyle eşleştirerek hafînin zâhir, müşkilin nas, mücmelin müfesser, müteşâbihin mukemlin karşı olduğunu söylemiştir (*Takvimü'l-edille*, s. 117; *el-Uşûl*, I, 163, 168). Usulcülerin bu konudaki açıklamalarından çıkan ortak anlama göre müşkildeki kapalılığın sebebi

MÜŞKİL

bizzat sözün kendisidir. Bu özellikte müşkil mücmelle birleşirken hafiden ayrılır, çünkü hafideki kapalılık lafzın dışındaki bir sebebe bağlıdır. Buna karşılık kapalılığın giderilme şekli açısından müşkil haffi ile birleşirken mücmelden ayrılır, zira gerek müşkil gerekse hafideki kapalılık ictihad yoluyla giderilirken mücmelde bu ancak sözün sahibince yapılacak açıklamayla olabilir. Öte yandan müşkildeki kapalılık hafidekinden daha fazla olduğundan anlaşılması için ortaya konması gereken ictihad faaliyetinin kapsamı daha geniştir. Hafide fakih, kapalılığa sebep olan ânzî durumun zâhir anlamda fazlalık mı yoksa eksiklik mi meydana getirdiğini belirleyen bir inceleme ve tesbitte sonuca varırken müşkilde öncelikle lafzın sığasında ve kapalılığa yol açan benzerlikler üzerinde gerekli inceleme ve tesbiti (talep) yaptıktan sonra üzerinde derinlemesine düşünmek (teemmül) durumundadır (Abdülazîz el-Buhârî, I, 53-54; M. Edîb Sâlih, I, 255-256). Debûsî, haffi ile arasındaki kapalılık derecesiyle ilgili bu farktan dolayı müşkilin âdetâ mücmelin bir uzantısı gibi görüldüğünü, hatta birçok âlimin bu ikisini tefrik edemediğini belirtir (*Takvimü'l-edille*, s. 118). Alâeddin es-Semerkindî, müşkil lafızdaki kapalılığın zannî bir delille giderilmesi halinde müevvel durumuna geleceğini söylemiştir (*Mizânü'l-uşûl*, s. 348; bazı durumlarda mücmelin müşkile dönüşmesi, kelâmcı metodunu benimseyen usulcülerin kapalı lafızlarla ilgili terminolojisi hakkında bk. MÜCMEL).

Bir lafzı müşkil kılan (işkâl) sebeplerinin başında lafzın vaz'ı itibarıyla birden fazla mânaya açık olup bunlardan birinin kastedilmiş olması gelir. Müsterek terimiyle ifade edilen lafızlarda durum böyledir, bununla ne kastedildiğini belirlemek için bazı delil ve karînelere müracaat edilir. Meselâ, "Boşanmış kadınlar kendi başlarına -evlenmeden- üç kur' süresi beklerler" meâlindeki âyette (el-Bakara 2/228) geçen "kur'" kelimesi, dilde vazedildiği mânalar bakımından hem âdet süresi hem de iki âdet arasındaki temizlik süresini ifade eder. Âyette bunlardan hangisinin kastedildiğini tesbit için bazı delillerden ve karînelere yararlanılarak ictihad etmek gerekir. Hanefiler, bu karînelere üzerinde yaptıkları incelemeler sonunda kur'dan maksadın "ayhali süresi", Şâfiîler ise "temizlik müddeti" olduğu sonucuna varmışlardır. Diğer bir işkâl sebebi de lafzın hakikat olarak başka bir mânâ için vazedilmiş olmasına rağmen mecazi bir anlamda kullanılması ve bu anlamın yaygınlık kazan-

ması durumudur (başka örnekler için bk. M. Edîb Sâlih, I, 257-275; Zekiyyüddin Şa'bân, s. 385-386).

Klasik usul eserlerinde müşkil lafzın hükümü, kendisiyle kastedilenin doğru olduğuna inanmanın ve amele esas olmak üzere kastedilen mânâ anlaşılınca kadar gereken araştırma ve teemmülün vücûbu şeklinde ifade edilmiştir (Debûsî, s. 118; Şemsüleimme es-Serahsî, I, 168). Bu araştırma ve düşünme faaliyeti sırasında müctehidin rehberi diğer naslar, sıralardan hüküm çıkarma kuralları ve kanun koyucunun temel maksatları olup bunların ışığında ulaşılan sonuçların da zannî nitelikte ve aynı değere sahip birer ictihad ürünü olduğu dikkatten kaçınılmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Debûsî, *Takvimü'l-edille fi uşûl'l-fıkħ* (nşr. Halîl Muhyiddin el-Meys), Beyrut 1421/2001, s. 117-118; Pezdevî, *Kenzü'l-uşûl*, I, 52-54; Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Uşûl* (nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efğânî), Haydarâbâd 1372 → Beyrut 1393/1973, I, 163, 168; Alâeddin es-Semerkindî, *Mizânü'l-uşûl* (nşr. M. Zekî Abdülber), Katar 1404/1984, s. 348, 354; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, İstanbul 1307, I, 52-54; Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fi halîlî gavâmizi't-Tenkih* (Teftâzânî, *et-Telvîh* içinde), Kahire 1377/1957, I, 126-127; İbn Melek, *Şerhu'l-Menâr fi'l-uşûl*, İstanbul 1965, s. 94, 103-104; Ali Haydar Efendi, *Usûl-i Fıkħ Dersleri*, İstanbul 1966, s. 182-184; M. Edîb Sâlih, *Tefsîrü'n-nuşûş fi'l-fıkħi'l-İslâmî*, Beyrut 1404/1984, I, 229, 253-275; Ferhat Koca, *İslâm Hukuk Metodolojisinde Tahsis*, İstanbul 1996, s. 83, 142; Zekiyyüddin Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları* (trc. İbrahim Kâfi Dönmez), Ankara 2004, s. 385-386, 391.

FERHAT KOCA

MÜŞKİLÜ'L-ÂSÂR

(مشکل الآسار)

Tahâvî'nin
(ö. 321/933)

müşkilü'l-hadis konusundaki eseri.

Tam adı *Şerhu müşkilü'l-âsâr* olup açıklanmasına ihtiyaç duyulan hadislerin şerhine dairdir. Tahâvî'nin son eserlerinden olduğu nakledilen *Müşkilü'l-âsâr*'da 1002 konu başlığı altında 6179 hadis yer almaktadır (nşr. Şuayb el-Arnaût, I-XVI, Beyrut 1415/1994). Hadisler isnadlı nakledilmiştir. Tahâvî'den önce bu kadar çok hadis şerh edilmediği için eser sahasında ilk sayılabilecek bir çalışmadır. Bazı sahih hadislerde kapalı ifadelerin bulunduğunu, bazı kimselerin bu tür hadisleri eleştirdiğini gören Tahâvî ihtilâflı olduğu, imkânsız mânalar içerdiği ve diğer delillerle çeliştiği öne sürülen hadisleri te'vil etmiştir (*Şerhu müşkilü'l-âsâr*, I, 6).

Tahâvî açıklayacağı hadise yöneltilen iddiaları isim vermeden kaydetmekte, ardından bunlara karşı delillerini ortaya koymaktadır. Bir hadiste açıklanması gereken birden fazla müşkil varsa bunları ilk geçtiği yerde değil uygun başlıklar altında daha sonraki bahislerde ele almaktadır. Hadisin isnadı ve açıklaması daha önce geçmiş ise onu da göstermektedir. Alışverişteki muhayyerlik konusunun ardarda yedi bapta incelenmesi (XIII, 254-281, 832-838. bablar) eserin tertibi hakkında bir fikir vermektedir.

Müşkilü'l-âsâr, soru cevap tarzında telif edilmekle beraber eserde hadise itiraz edenlerin sorularına fazla yer verilmemektedir. Bu soruların gerçekte sorulup sorulmadığı bilinmemekteyse de Tahâvî'nin bazı ifadeleri bunların bir kısmının gerçekte sorulmuş olduğu kanaatini güçlendirmektedir. Onun çok defa, "Biri şöyle der" ifade kalıbıyla soruları nakletmesi, bazan, "Câhil şöyle der"; "Münkir bu hadisi kabul etmez" (I, 302, 324); "Resûlullah'ın hadislerinin vecihlerini bilmeyen biri şöyle der" (II, 233) diyerek soru soranları bir özellikleriyle tanımlaması bunu göstermekte, hadisin mânasını yanlış yorumlayarak farklı konulara delil getirmeye çalışan te'vilcileri / kelâmcıları kınamaktadır (II, 182; IX, 155). Eserde, hadiste geçen bütün kelimelerin değil sadece anlaşılması güç lafızların ele alındığı, garîb kelimelerin genişçe açıklandığı, yanlış yorumlanan hadislerin te'vil edildiği görülmektedir. Meselâ Abdullah b. Zübeyr'in yorumladığı bir hadisin farklı rivayetleri nakledilerek hadisin onun yorumladığı şekilde anlaşılmasının mümkün olmadığı gösterilmektedir (XII, 325-328).

Tahâvî genellikle önce hadisin isnadını, ardından metnindeki müşkülleri incelemekte (VII, 459), hadisin bütün tariklerini ve farklı lafızlarını nakletmekte, sonra da bu rivayetleri dikkate alarak hadisi yorumlamaktadır (VI, 381). Bir konuda sahih hadis bulamadığında zayıf hadislerden delil getirmekte, hadisin sağlamlık derecesini açıklamakta (III, 315), senedinde zayıf râviler bulunan hadisi, "İhticâc edilecek bir hadis değildir" sözüyle eleştirmektedir (VII, 67). Zayıf hadislerin sahih hadislerle çelişmesi durumunda zayıf hadisin isnadındaki zafırları zikretmektedir (I, 253). Ayrıca hadislerdeki müşkil kelime ve ifadeleri açıklamak için âyetlerden delil getirmektedir. Kıraatle ilgili ihtilâflı rivayetleri telif ederken kıraat farklılıklarına dair bilgiler nakletmekte, Âsım'ın kıraatini sıhhati sebebiyle ötekilere tercih etmektedir (I, 262 vd.).